

La convulsa situació a la rereguarda, entre la revolució i la guerra.

a) Requeses d'objectes religiosos i artístics

A la foto 62 podem veure dos documents signats amb llistes d'objectes de metall, sovint decorats amb joies o gemmes, i que sens dubte provenien de l'espoli d'esglésies, convents i escoles catòliques.

És ben conegut que un cop les masses es van veure mestresses del carrer —mercès a les armes arrabassades a l'exèrcit—, les accions immediates van ser l'alliberament de presos polítics i comuns, la crema d'esglésies i d'arxius oficials, la persecució dels enemics polítics i personals..., tot plegat amb detencions i execucions arbitràries.

Paral·lelament, i com s'ha descrit a bastament,³⁸ es va fer el saqueig, l'espoli més o menys organitzat, dels continguts de les propietats de les institucions i domicilis atacats. A tall d'exemple esmentaré les memòries del cartellista Carles Fontserè, qui reconeix haver sostret algun llibre de la pila de mobiliari i objectes artístics que els incendiaris havien tret d'una església del centre de Barcelona.

És digna de reconeixement la tasca que van fer moltes persones individualment o col·lectiva sota l'empara, més teòrica que real, d'organismes com la conselleria de Cultura de la Generalitat, molts ajuntaments, associacions culturals, etc.³⁹

I més enllà de la salvaguarda del patrimoni cultural i artístic, s'ha d'esmentar la tasca —a voltes frenètica— de facilitar la sortida de

38. De la ingent quantitat de publicacions al respecte, esmentaré les obres del pare Hilari Ragué, del mestre de periodistes Daniel Arasa, de l'historiador Manel Aisa i de Miquel Mir, amb les quals penso el lector podrà fer-se una idea prou acostada a la realitat.

39. A la bibliografia del capítol dels llibertaris de la Torrassa es troben algunes obres força representatives, com les de Miquel Josep, Francisco Gracia, Glòria Munilla i Carles Gerhard.

Catalunya amb passaports, bitllets d'embarcament i ajuts monetaris a milers i milers de persones sospitoses de simpaties amb l'altre bàndol, tasca duta a terme per part de molta gent d'esquerres o simplement apolítics. Esmentaré tan sols els noms d'alts càrrecs de la Generalitat com els consellers Josep M. Espanya i Ventura Gassol, i el del cap d'Ordre Públic, Frederic Escofet. Pel que fa a l'Hospitalet, com ja s'ha dit, l'alcalde Ramon Frontera i el regidor Martí Feded van haver de marxar a ocupar càrrecs de la Generalitat per tal d'evitar riscos personals.

Cal dir i insistir en què la senzilla acció de rescatar un llibre, o una creu, de la pila de mobles a punt de cremar, podia comportar una reacció violenta per part dels saquejadors i incendiàries. Com també s'ha de dir que la repressió per part dels vencedors de la guerra civil va ser sistemàtica i duradora durant decennis de tots aquells sospitosos de practicar o col·laborar en els delictes esmentats.

El cas més vergonyant i lamentable, en la meua opinió, va ser el de les persones salvades per part de les autoritats republicanes i que després, quan van ser cridades a declarar davant els tribunals dels vencedors, van negar o ocultar els fets que podien atenuar la pena als acusats.

b) Els robatoris i els enfrontaments entre partits i sindicats

Les cartes de les fotografies 59, 60, 61 i 64 són ben indicatives de l'existència d'abusos, robatoris puntuals i d'altres de sistemàtics per part fonamentalment dels revolucionaris armats, sota l'empareda de les sigles FAI, CNT i JJLL.

De bon començament, i durant uns mesos, els revolucionaris s'apropiaven del que volien i si algú reclamava, feien servir uns vals, a cobrar posteriorment a la Generalitat o l'Ajuntament.

A l'arxiu de l'Hospitalet hi ha una carta de cinc farmàcies de Collblanc i la Torrassa, amb data del 8 de setembre de 1936, on es demana que el consistori pagui els vals que tant la beneficència com les mi-

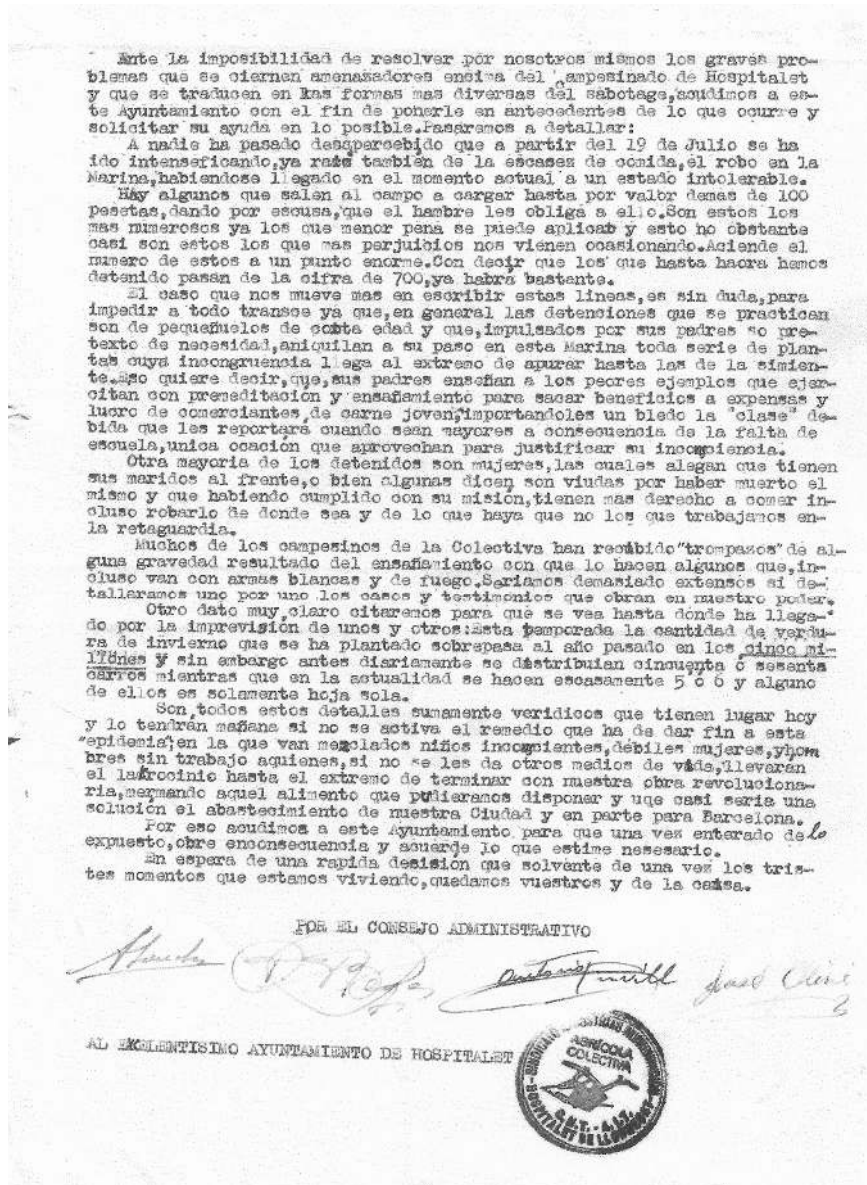

Foto 59. Carta de l'Agrícola Colectiva a l'alcalde denunciant els robatoris de queviures.

lícies fan servir per retirar específics i fórmules magistrals, car sinó els majoristes deixaran de subministrar-los a crèdit.

L'existència d'aquests vals està reconeguda als llibres de memòries de diferents personatges, des de l'historiador Josep Benet fins a membres del sindicat de dibuixants professionals, i constitueix avui dia un motiu de col·leccionisme, però tothom comprenia que allò no podia durar, no era sostenible, com es diu avui dia.

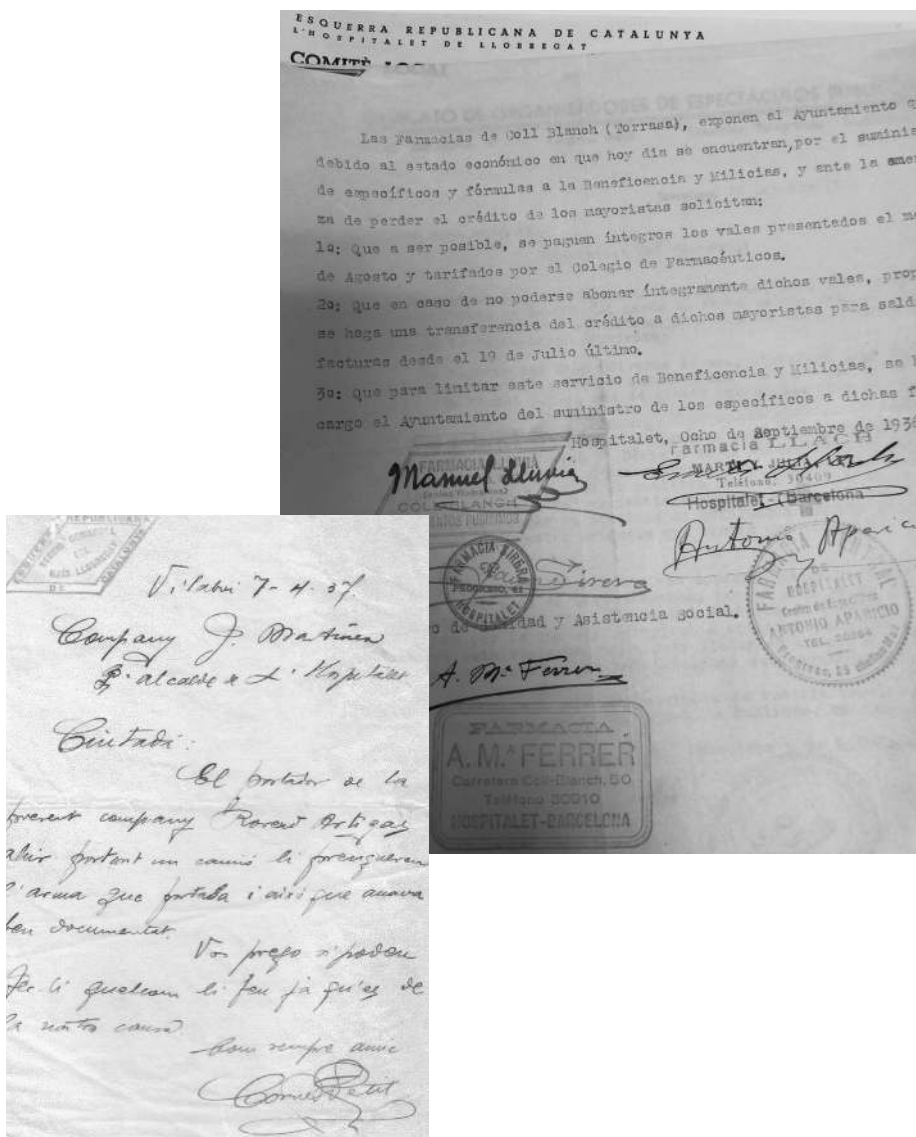
Lògicament les queixes de robatoris i tota mena de crims, en arribar als ajuntaments i al govern català provocaven enfrontaments entre faccions, sindicats i partits. En el cas de l'Hospitalet, els enfrontaments van venir arran de les denúncies de robatoris als camps i la pèssima gestió dels cenetistes a l'*Agrícola Colectiva* (Foto 59), així com de l'apropiació-assalt de les cooperatives de consum *L'Aveng* i *El Respeto Mutuo* el 25 de desembre de 1936.

Les propostes de caixa comunal i salari únic per part de la CNT (que comptava amb 6.000 afiliats a l'Hospitalet) van xocar amb els interessos dels petits i mitjans empresaris i agricultors. Els càrrecs electes d'ERC i UGT van plegar, deixant la corporació municipal en mans de la FAI-CNT el 29 de desembre de 1936.

L'acusació de l'assassinat de Roldán Cortada del PSUC per part de Lluís Cano, regidor de defensa de l'Hospitalet, i la descripció de la discussió i forcejament entre Josep Tarradellas del govern de la Generalitat i Josep Xena de la CNT-FAI de l'Hospitalet, descrites als llibres de Camós i de Rius, són una prova fefaent d'aquelles topades.⁴⁰

40. Vegeu CAMÓS, Joan *et al.* *Història de l'Hospitalet. Una síntesi del passat com a eina de futur*. L'Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis i Ajuntament, 1997, p. 180; SANTACANA, Carles *et al.* *Col·lectivititzacions al Baix Llobregat (1936-1939)*. Montserrat: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 493-508; i també RIUS, Joan. *Deu anys crucials a l'Hospitalet de Llobregat 1930-1940*. L'Hospitalet de Llobregat: Ateneu de Cultura Popular, 2010, p. 352 i següents. Rius descriu una escena entre Tarradellas (aleshores cap del Govern de la Generalitat) i Xena, en què el primer agafà per la solapa el segon (el qual sempre anava armat amb una pistola de petit calibre) i li va dir que encara no havia sopat mai amb ell per tractar-lo de tu, que això ho reser-

La convulsa situació a la rereguarda, entre la revolució i la guerra (67

Fotos 60 i 61. A dalt, farmàcies de Collblanc i la Torrassa que ja no poden acceptar vals com a mitjà de pagament. A baix, carta de l'alcalde de Vilaboí (Sant Boi de Llobregat) acusant el comitè de l'Hospitalet d'haver requisat l'arma a un camperol.

AMHL_101_U441 -1938_025_1 , AMHL_101_U441 -1937_040_1 , 1936_043 (2), 1937_040 i 163704 i AMHL_101_U441 -1937

L'anarquia subsequënt va perdurar fins al retorn a l'ajuntament d'ERC i la UGT el març de 1937 i especialment fins als "fets de maig" d'aquell mateix any. En aquells primers mesos de 1937, els enfrontaments entre petits propietaris (especialment pagesos) i militants anarquistes van tenir lloc a diferents localitats catalanes. Primer a la Fatarella, després a Bellver de Cerdanya i finalment a Barcelona. Àdhuc hi va haver relacions entre tots ells, per exemple, el dia 27 d'abril el president Companys era a l'enterrament del ja esmentat Roldan Cortada, quan fou informat de l'assalt per part de 350 milicians de la CNT-FAI procedents de Puigcerdà i la Seu d'Urgell al poble de Bellver, defensat per uns 40 veïns i forces de seguretat. Companys abandonà la cerimònia i es dirigí al Palau de la Generalitat a fi d'estar assabentat dels fets. En aquest assalt a Bellver morí Antonio Martín, *el Cojo de Màlaga*, i una dotzena d'anarquistes.

Poc abans, el 7 de març, *Sembrador*, l'òrgan anarquista de Puigcerdà, afirmava: "Nadie más que nosotros tiene el máximo interés que los luctuosos sucesos de la Fatarella no se repitan..." i el 12 de març arribà a Bellver Carles Martí Feced (el qual, com ja hem vist, havia hagut de fugir de l'Hospitalet) en representació del govern de la Generalitat, per fer de mitjancer i evitar l'enfrontament armat.

A partir dels *fets de maig*, el POUM, la FAI i la CNT van haver de passar a la defensiva i va tornar el poder a les forces d'ERC i UGT, tot fent acte de presència el PSUC, mercès al control de l'ordre públic per part del govern central.

Malgrat aquell estat general d'anarquia, s'ha de reconèixer com també per part de la FAI-CNT hi va haver comportaments correctes i àdhuc exemplars. És el cas reflectit en la carta de la foto 63, on el sindicat de la indústria de CNT-AIT comunica l'expulsió de tres associats per no poder justificar cobraments a les oficines municipals

vava per als seus familiars i amics, amics de debò. L'escena tingué lloc al Pati dels Tarongers del Palau de la Generalitat durant els "fets de maig". RIUS, Joan. *Op. cit.*, p. 319. Molts anys després, al mateix palau, l'escena es repetí: nogensmenys, sense violència —entre el Tarradellas president de la recuperada Generalitat i Lluís M. Xirinacs, quan aquest darrer es presentà amb sandàlies, camisa de quadres, etc. a una reunió. En aquesta segona ocasió, Tarradellas digué: "Què, mossèn! Anem d'excursió?".

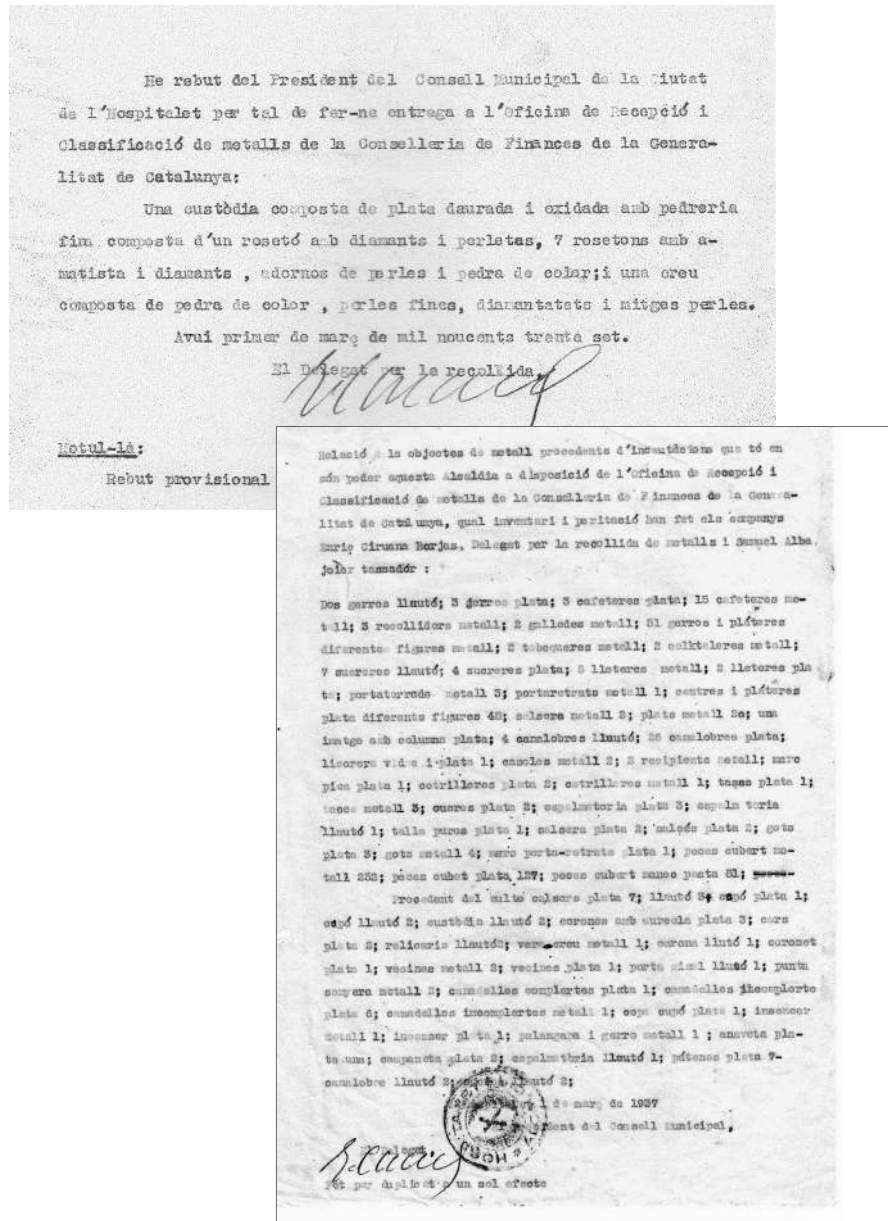

Foto 62. Llistats de peces d'orfebreria recuperades. És obvi que es tracta d'objectes procedents del saqueig d'edificis religiosos. AMHL_101_K100-1937_050_1 i AMHL_101_U441-1937_040_2

de l'Habitatge —controlades per ells—, tot demanant a l'alcalde que procedeixi a sancionar-los.

Aquest cas, i el retorn per part de les JJLL de la Torrassa de nombroses obres d'art, recollit al llibre de Miquel Josep, demostren al meu parer que la integritat i la consciència personal estan per damunt de les circumstàncies i dels organismes col·lectius en casos tan extrems com una guerra o una epidèmia.

c) La formació militar de les milícies

Dos documents ens parlen de la formació militar de les milícies. Un està datat el 1938 (*Foto 66*) i l'altre correspon a la Causa General i fa referència al juliol de 1936.

En un intent per deslligar els soldats de l'obediència deguda als militars rebels, el govern va decretar la dissolució del servei militar obligatori i va apostar per les milícies armades.

L'intent —com altres decisions preses pels republicans en els primers mesos de guerra— va fracassar, ja que la república es va trobar sense tropes armades disciplinades i amb comandaments militars qüestionats, mentre que els militars sollevats imposaven una disciplina de ferro a la tropa i als voluntaris (falangistes i requetés).

Quan la República va reaccionar i va establir l'exèrcit popular regular, ja havien transcorregut molts mesos i en l'opinió de molts tractadistes aquest va ser un dels factors que va condicionar-ne la derrota.

El document de l'Archivo Histórico Nacional⁴¹ relata com el dia 25 de juliol de 1936 homes armats del Comitè de Milícies antifeixistes de l'Hospitalet es presenten al domicili del capità d'artilleria Salvador Parra, situat al carrer Prat de la Riba, per tal que, com a militar, tingués cura de la instrucció militar de les milícies.

41. AHN FC_CAUSA_GENERAL, 1597 Exp. 12. Pg. 58.

Aquest capità pertanyia a l'arma d'artilleria i estava separat de l'exèrcit per haver-se acollit a la denominada llei Azaña. L'oficial es va negar al que li demanaven i, uns dies més tard, el 29 de juliol, nou homes armats, pertanyents a la FAI i la CNT, se'l van endur i el van matar, tot deixant el cos al costat del pont del riu Llobregat.

Per situar el lector, convé explicar que Manuel Azaña va promoure aquesta llei per tractar de racionalitzar un exèrcit amb un excés de generals i poc modernitzat; hi havia massa sous d'alts comandaments i, en canvi, els soldats estaven mal equipats. Espanya tenia un exèrcit més relíquia de l'època colonial que no pas un d'actualitzat del segle xx, i que, de cara al futur, gravava greument l'erari públic.

La llei va oferir als militars la possibilitat de retirar-se amb un sou gairebé íntegre, mentre que als que van romandre en actiu se'ls obligava a jurar lleialtat al govern republicà. Molts dels qui després van prendre part en la rebel·lió van gaudir d'aquest privilegi sense haver de prestar el jurament i probablement el capità Parra simpatitzava més amb els rebels que no pas amb els milicians, aspecte aquest que no justifica en cap manera el seu assassinat.

El document de la fotografia 66 demostra com, transcorreguts 20 mesos de guerra, i després de les greus derrotes del front d'Aragó de la primavera de 1938, la manca d'instrucció militar continuava sent un problema per a les forces republicanes.

Fixem-nos que, en aquelles dates, el govern de Negrín havia decretat la mobilització de diverses lleves de soldats, alguns de molt joves (l'anomenada lleva del biberó) amb 17 i 18 anys, que corresponien als soldats que normalment haurien estat cridats els anys 1940 i 1941. Aquestes lleves van constituir la majoria de les tropes amb què el general Rojo va iniciar la batalla més sagnant de la guerra, la batalla de l'Ebre, i de la qual tornarem a trobar uns quants documents escrits a l'arxiu de l'Hospitalet.

La República, i molt especialment Catalunya, van abocar homes i material en una ofensiva que finalment va desembocar en un replegament, després de més de 3 mesos de combats. Va ser el darrer

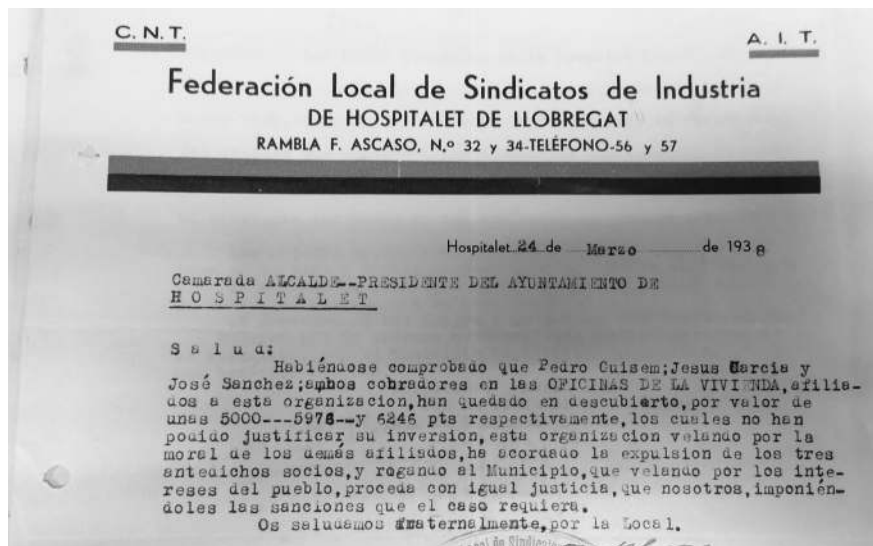
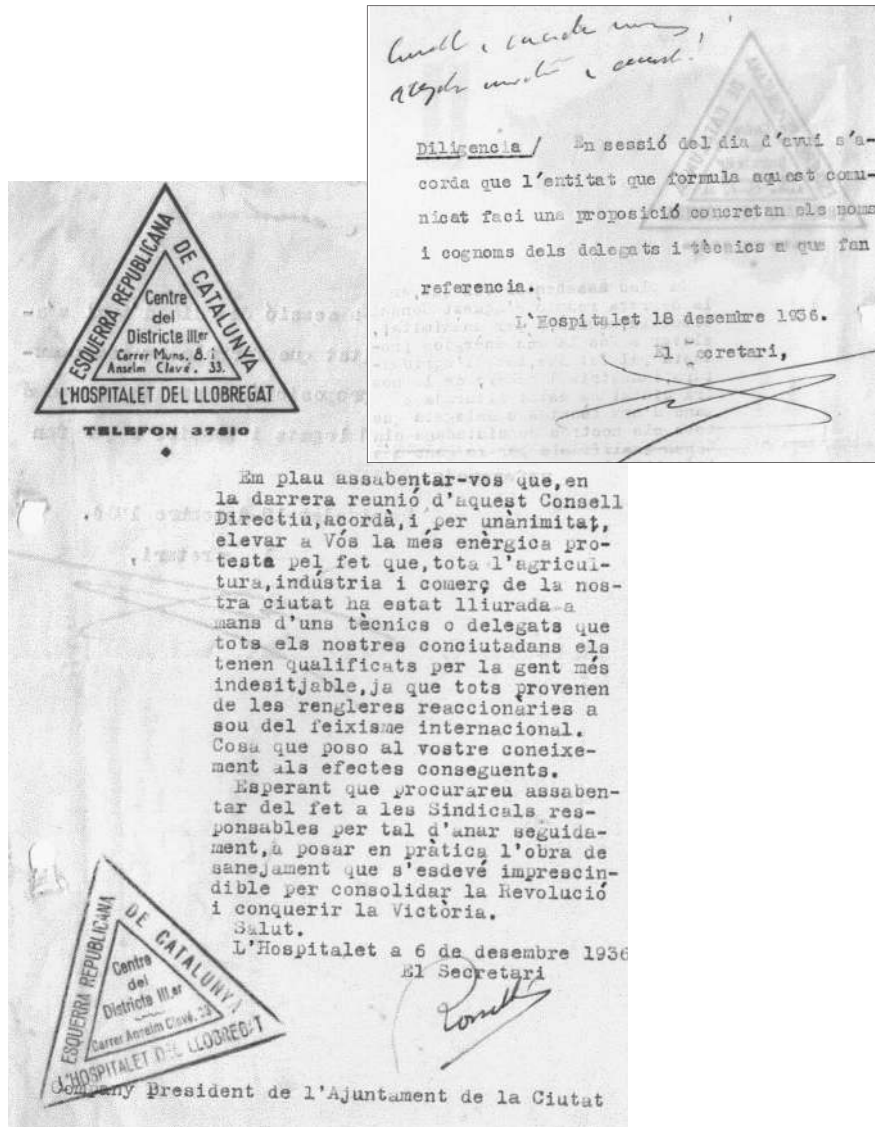

Foto 63. Carta comunicant l'expulsió del sindicat CNT de tres presumptes aprofitats que s'apropriaven dels diners destinats a l'habitatge. AMHL_101_U441 -1938

esforç per allargar el conflicte armat i fer-lo coincidir amb la segona guerra mundial, la qual ja es preveia imminent. Per als mossos de l'Hospitalet cridats a fer la instrucció al camp d'esports devia ser un pròleg a una dura experiència que, si van sortir-ne vius, no oblidarien mai.

Fotos 64 i 65. Carta qualificant els encarregats dels sindicats i empreses col·lectivitzades d'indesitjables. Poc després es va celebrar un ple a l'ajuntament on les acusacions de robatoris al camp i el desori general va enfrontar els partits polítics i sindicats, tot causant el cessament de l'equip de govern. Va ser el prolegomen dels "fets de maig".
AMHL_101_441_1936_043_1

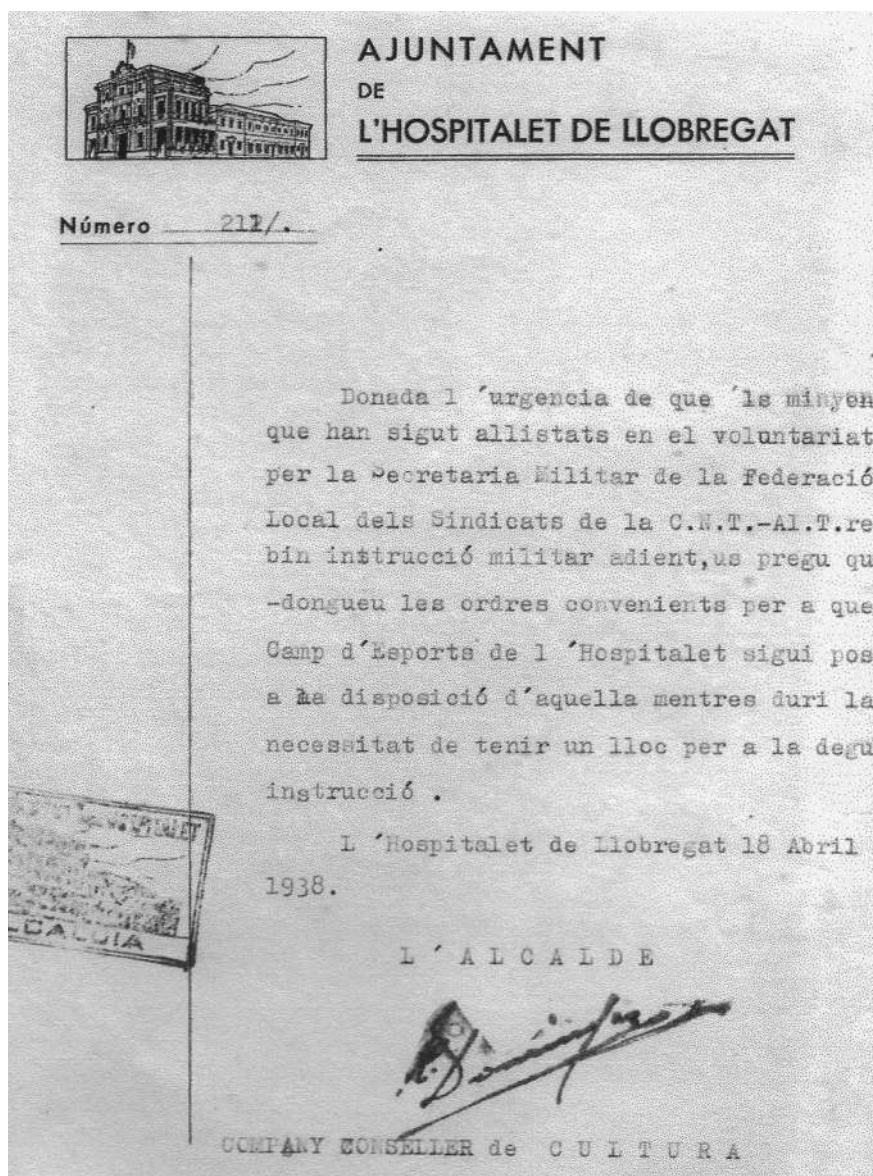

Foto 66. Instrucció militar per als sindicalistes de la CNT-AIT